

УДК 378:005.6

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК ЯКІСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сідун Л.Ю.

У статті розглядається питання актуальності упровадження компетентнісного підходу як одного з чинників забезпечення якісної вищої освіти, щоб підготувати високоінтелектуального, обізнаного і компетентного фахівця, який би володів необхідним набором компетенцій для задоволення потреб інформаційного суспільства і відповідав усім вимогам сучасного життя.

Ключові слова: якісна освіта, компетентнісний підхід, компетенції, компетентний фахівець.

Становлення України як незалежної демократичної європейської країни спрямовано на адаптацію національної освіти до соціально орієнтованої економіки, трансформацію й інтеграцію в європейський і світовий освітній простір. Вихід української осві-

ти на європейський ринок освітніх послуг залежить від її якості. Якість освіти – це загальний показник розвитку суспільства в певному часовому поступі, суспільна характеристика держави. Сучасне життя потребує від людини ґрунтовних знань, тому завданням освіти є зробити ці знання складовою особистості, її сутністю, основою життя. Якість освіти визначають освітні стандарти, якість навчання, сучасні технічні засоби навчання, навчально-методичне забезпечення та ін. Серед основних чинників, які забезпечують якість освіти, слід зазначити насамперед професійну підготовку викладачів, матеріально-технічну базу, відповідність навчальних програм сучасним вимогам та ін. Організація нової системи освіти потребує принципово нових підходів до побудови моделі сучасного фахівця. Ринок праці все більше залежить від

навичок високого рівня та переносних компетенцій, тому вища освіта має озброїти студентів поглибленими знаннями, навичками та компетенціями, потрібними для успішної професійної кар'єри [5, с.3]. Актуальною сьогодні є освіта впродовж життя, яка використовує такий інструментарій: навчання без відриву від робочого місця, визнання набутих знань, навичок та компетенцій.

У преамбулі Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту в 46 країнах-учасницях Болонського процесу (м.Льовен /Лувен-ла-Ньов, Бельгія) зазначається, що європейська вища освіта стоїть перед ще більш важливим викликом і майбутніми можливостями глобалізації, тому велику увагу потрібно приділити розвитку у студентів таких компетенцій, які необхідні їм на ринку праці, що постійно змінюється, і які нададуть їм можливість стати активними та відповідальними громадянами [5, с.1]. Тому вищим навчальним закладам слід звертати особливу увагу на покращення якості навчання за своїми програмами на всіх рівнях. Це повинно стати пріоритетом у подальшому запровадженні європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості.

Питання якості освіти є основною проблемою сьогодення у більшості країн світу. Як гарантія успішного життя якість життя є найвищою суспільною метою, до якої прагне особистість. Високий рівень освіти дає змогу людині пізнати необхідні цінності, які б глибше наповнили її як особистість, давали більш повне усвідомлення її сутності і значущості для людства й держави в цілому. Якість освіти впливає на різні сфери суспільного життя, які є характерними для розвитку людини: соціальну, економічну, політичну, культурну та ін. Нові життєві виклики в умовах глобалізації вимагають від особистості здатності кваліфіковано й компетентно діяти на основі практичного застосування здобутих знань, готовності змінюватися і пристосовуватися до нових потреб ринку праці, бути конкурентоспроможним у динамічних умовах життя. Увага науковців зосереджена на удосконаленні вищої освіти з метою покращення її якості. Завдяки ефективній та якісній освітній програмі суспільство спроможне формувати людину знань, яка постійно навчається, опановує нові знання, яка здатна вивести свою державу на новий політичний, економічний та професійний рівень, яка є компетентною особистістю, здатною йти в ногу з часом. Цього можна досягти шляхом запровадження у вищій освіті компетентнісного підходу, який здатний сприяти забезпеченню високого рівня компетентності фахівця.

Питанням якості української системи освіти займаються сучасні дослідники І.С.Волощук, М.Б.Євтух, В.О.Зайчук, М.В.Кисіль, В.Г.Кремінь, О.І.Ляшенко, М.М.Слюсаревський, М.Ф.Степко та ін. Науковці вивчають якість освіти і пропонують різні підходи до реформування української системи освіти. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців є предметом вивчення О.В.Глузмана, І.Д.Беха, В.І.Лугового, Ю.В.Сухарнікова, які аналізують сутність даного підходу, що реалізується в рамках Болонського процесу, його значення в життєвому успіху особистості, а також визначають рівні розвитку компетентності особистості.

Мета статті. Удосконалення системи освіти та підвищення рівня її якості є необхідною умовою на сучасному етапі глобалізації та інтеграції економіки країн Європейського Союзу. Детального розгляду потребують чинники якісної освіти, які гарантують вирішення проблеми належного якісного забезпечення вищої освіти. Запровадження у вітчизняну вищу освіту компетентнісного підходу, який невід'ємно пов'язаний з розв'язанням проблем забезпечення якості освіти, потребує детального вивчення та аналізу. Мета публікації полягає в тому, щоб дослідити, в якій мірі застосування компетентнісного підходу спроможне забезпечити належну якість знань і підготувати висококваліфікованих та компетентних фахівців, здатних уміло оперувати знаннями і пристосовуватися до швидкоплинних змін на ринку праці, готових постійно оновлювати здобуті знання і навички, що гарантуватиме їм гідне місце на європейському ринку праці.

Якість освіти є запорукою конкурентоспроможності успішної людини. Виклики сьогодення вимагають реформування вітчизняної системи освіти в напрямку підвищення її якості як засобу конкурентоспроможності в світовому освітньому просторі [7, с.117]. Процес формування освітніх цілей започатковано на між-

державному рівні, ключові завдання й цілі освіти проголошено в міжнародних конвенціях та документах. Мета вищої освіти - формування всебічно розвинутої особистості, яка б постійно поповнювала свої знання і застосовувала їх не тільки в своїй професійній діяльності, а й намагалася бути всебічно обізнаною людиною [6, с.1]. Головною функцією освіти є передавання підрастаючим поколінням культури, соціального досвіду старших поколінь з метою їх засвоєння, використання, розвитку та множення. Соціальний досвід містить чотири компоненти: вже здобуті суспільством знання про природу, саме суспільство, мислення, техніку і способи діяльності. Досвід здійснення відомих способів діяльності втілюється в уміннях і навичках особистості. Досвід творчої, пошукової діяльності допомагає вирішенню нових проблем, з якими стикається суспільство. Важливим є досвід ставлень до світу, самого себе, що формує систему емоційної, вольової, моральної, естетичної вихованості [8, с.109].

Якісна вища освіта – це сукупність професійних знань і вмінь, завдяки яким кожний індивід може максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал, ефективно пристосовуватися до швидкоплинних змін на ринку праці, оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін [4, с.70]. Задля гарантування своїм громадянам якісної вищої освіти метою України залишається розробити і запровадити основні інструменти Болонського процесу, що сприятимуть порівнюваності, визнанню періодів і термінів підготовки фахівців з вищою освітою в Європейському просторі вищої освіти після 2010 р. Забезпечення високого рівня якості вищої освіти є випробуванням для існування Європейського простору вищої освіти. Розроблено концепцію освітньої якості, базовими принципами якої є: значущість і доцільність; порівнюваність і сумісність; прозорість і зрозумілість результатів, процесу, ресурсів навчання, забезпечення якості, баз даних; мобільність та довіра; привабливість та конкурентоспроможність [7, с.21].

Якість освіти залежить від декількох факторів, одним з яких є якісна освітня програма. Визначено наступні фактори даної програми:

- ресурси (викладацькі, адміністративні, інфраструктурні, інформаційні);
- потребу в програмі всіх зацікавлених сторін;
- характеристику програми, або кваліфікаційний профіль (мета й завдання);
- результати навчання в термінах загальних і специфічних компетентностей;
- зміст (знання, розуміння, вміння, цінності, здатності, інші особисті якості) та організацію (курси, модулі, кредити, послідовність);
- методи навчання, викладання і оцінювання;
- систему оцінювання, забезпечення та підвищення якості [7, с.20].

На нашу думку, варто розглянути компетентнісний підхід як чинник якісної вищої освіти. Термін "компетенція" походить від латинського *competo* – взаємно прагну, відповідаю. Компетенція є інтегральним результатом взаємодії наступних компонентів: мотиваційного, цільового, орієнтаційного, функціонального, контрольного та оцінного, які в структурі загальної компетенції особистості тісно взаємопов'язані. Тому кожний компонент може впливати на розвиток інших компонентів [8, с.191-192]. Термін "компетентність" означає обізнаність, поінформованість, володіння знаннями й уміннями, які проявляються в загальній здатності особистості до діяльності і формуються в процесі її становлення. Компетентність можна визначити як готовність особистості та її рівень уміння задіяти свій ступінь компетентності (тобто досвід, знання, уміння) у грамотному вирішенні різноманітних завдань, покладених на неї. Використання компетентнісного підходу в системі вищої освіти залежить від рівня всебічної розвиненості та освіченості людини. Компетентність – це здібності особистості, які формуються в неї під час навчання і будуються на навчальному та життєвому досвіді. Тому компетентнісний підхід передбачає не тільки обізнаність та інформованість людини, а й успішне розв'язання складних проблем, які виникають при засвоєнні нових сучасних інформаційних технологій, у відношеннях

з іншими людьми, в практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина країни, члена родини, покупця та виборця, при виборі майбутньої професії [6, с.3].

На думку І.Татаренко, система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але вміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність [11, с.57]. Ю.Сухарніков, вивчаючи питання професійної підготовки молоді у вищих навчальних закладах, вважає, що слід звернути увагу на освітні стандарти, які мають швидко реагувати на вимоги ринку праці й суспільства, враховуючи можливість особистості, а також на комплекс професійної, особистісної й гуманітарної культури людини, що становить основу конкурентоспроможності [10, с.33]. Наразі сучасне суспільство вимагає фахівця, який здатен до швидких, самостійних і рішучих дій. Тому, разом з кваліфікованою фахівця дедалі вагомішого значення набувають його відповідні компетенції. Адже компетентний фахівець цінує свою професію, постійно саморозвивається й удосконалюється, виходить за межі своєї дисципліни. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності, дає можливість бути краще обізнаним та орієнтованим у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Отже, завданням вітчизняної освіти є створення таких умов, за яких особистість зможе отримати не лише якісні знання, але й уміння застосовувати їх у практичних ситуаціях. Адже, не завжди фахівець з високим рівнем знань спроможний реалізувати їх у конкретному випадку, який потребує швидкого і професійного вирішення. Визначальними є компетентності: самостійно вчитися; підвищувати свою кваліфікацію; давати швидко оцінку ситуаціям і водночас уміти оцінювати свої можливості; приймати рішення і нести за них відповідальність; бути здатним швидко адаптуватися щодо життєвих або трудових умов, які постійно змінюються [2, с.31].

У документах Міжнародної комісії Ради Європи розглянуто поняття компетентності як загальні або ключові компетентності, тобто базові вміння, навички та знання. Без відповідних знань немає компетентності, але не всяке знання і не завжди трактується як компетенція. Компетентностей у навчанні можна визначити велику кількість. Так, Європейська довідкова система (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) визначає 8 ключових компетентностей; Д. Равен запропонував систему зі 143 складових. Рада Європи пропонує 5 ключових компетентностей, якими мають володіти європейці: політичні і соціальні компетентності; компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетентності володіння усним та письмовим спілкуванням; компетентності, пов'язані із розвитком інформаційного суспільства; здатність вчитися протягом життя [9, с.42].

Аналіз досліджень, проведених в останні роки, дав можливість створити ієрархію компетентностей. Система компетентностей в освіті включає: ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні), які являють собою здатність людини здійснювати складні багатofункціональні та багатопредметні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми; загальногалузеві компетентності, які формуються особою упродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі і які відбиваються в розумінні способу існування відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь посідає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці для вирішення індивідуальних

та соціальних проблем; предметні компетентності, що є складовою загальногалузевих і стосуються конкретного предмета [1, с.1].

На думку міжнародних експертів, на визначення ключових (базових) компетентностей впливає середовище, в якому проживає особистість. Роль ключових компетентностей є незмінною в різних сферах суспільства тієї чи іншої країни, оскільки функція суспільства полягає в забезпеченні рівних умов для всіх особистостей, які виконують однакові функції впродовж життя. Отже, характерною ознакою базових компетентностей є сприятливість і доступність для всіх верств суспільства. Під ключовими компетентностями розуміють такі, які дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіху в багатьох життєвих сферах [3, с.55].

На засіданні Європейської Ради ЄС (2000 р.) було проголошено проблему запровадження компетентнісного підходу, де зазначалося, що кожен громадянин має набути навичок і знань, необхідних для життя та роботи в новому інформаційному та динамічному суспільстві. Переваги компетентнісного підходу очевидні: він дає змогу поєднати набуті знання і вміння з їх практичним застосуванням, позитивно впливає на професіоналізм фахівця, передбачає конструювання якісно нового змісту освіти. Реалізація компетентнісного підходу є головним питанням Лісабонської стратегії ЄС на Європейському просторі вищої освіти, що вимагає перегляду вітчизняних освітніх стандартів, визначення нових компетенцій. Упровадження компетентнісного підходу тісно пов'язано з вирішенням проблем забезпечення якості освіти, оскільки потрібно створити кваліфікаційні стандарти на базі компетенцій, які визначають нормативні вимоги до якості результатів навчання, та стандарти якості освіти, зорієнтовані на результати навчання [9, с.48]. Побудова навчання на компетентнісному підході дає змогу підготувати високоінтелектуального і компетентного фахівця, здатного успішно адаптуватися до швидких змінних умов у сучасному динамічному світі. Як зазначає О.Глузман, на рівні кожного університету компетентнісний підхід є одним з напрямів стратегії власного розвитку [3, с.57]. Запровадження компетентнісного підходу залежить від того середовища, в якому перебуває і розвивається студент, набуваючи навички і знання, які узгоджуються з етнічними, економічними та культурними цінностями даного суспільства, дають поштовх до особистісно-орієнтованого розвитку. Таким чином, компетентнісний підхід полягає в зміщенні акценту з накопичування нормативних визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [3, с.59].

Вище сказане дає можливість зробити висновок, що запровадження компетентнісного підходу у національній освіті спрямоване на забезпечення вищого рівня компетентності особистості, адже саме компетентність дає можливість визначити особистісний розвиток випускника, потенціал самореалізації в суспільстві, готовність пристосовуватися до потреб ринку, приймати швидкі та правильні рішення. Перспективність реалізації компетентнісного підходу полягає в тому, що фахівець може успішно й ефективно відповідати на виклики суспільства і є готовим до постійного оновлення знань і навчання впродовж життя. Підготовка компетентного спеціаліста, обізнаного у різних сферах сучасного життя, є однією з потреб суспільства. Саме такий фахівець є конкурентоспроможним і здатним задовольняти виклики сьогодення.

Ця стаття не вичерпує усіх аспектів проблеми компетентнісного підходу як чинника якості вищої освіти. Наше подальше зацікавлення викликає проблема розгляду шляхів та засобів формування нових компетенцій.

Література

1. Ачкан В.В. Проблема реалізації компетентнісного підходу при вивченні курсу алгебри та початків аналізу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2007/10/doc. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Булгакова В. Створюємо територію успіху / Вікторія Булгакова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 3. – С.31-34
3. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / Олександр Глузман // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С.51-60
4. Свтух М.Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М.Б.Свтух, І.С.Волощук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С.70-74

5. Комюніке конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/komunike_2009_ukr.doc.
6. Лебеденко Ю.М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06lumsvo.pdf>
7. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / Володимир Іларіонович Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С.13-25
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – [5-е вид.]. – Київ, 2007. – 656 с.
9. Степко М.Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / Михайло Філімонович Степко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С.42-51
10. Сухарніков Ю.В. Сутнісні розбіжності діяльнісного й компетентнісного підходів до стандартизації освіти в Україні / Юрій Сухарніков // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С.32-42
11. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності / І.Татаренко // Світло: науково-методичний інформаційний пізн.-освіт. часопис. – 1996. – № 1. – С.57

Сидун Л.Ю.

Компетентный подход как фактор качественного высшего образования

В статье рассматривается вопрос актуальности использования компетентного подхода как одного из факторов обеспечения качественного высшего образования для подготовки высокоинтеллектуального, знающего и компетентного специалиста, который бы владел необходимым набором компетенций, необходимых для удовлетворения потребностей информационного общества, а также соответствовал всем требованиям современной жизни.

Ключевые слова: качественное образование, компетентный подход, компетенции, компетентный специалист.

Sidun L.Y.

Competency based approach as factor of qualitative higher education

The article presents the issue of topicality of a competence approach application as one of the factors in providing quality of higher education to train a highly intellectual, well-educated and competent specialist, possessing a set of competencies necessary to satisfy the needs of informational society and correspond to all requirements of contemporary life.

Key words: quality education, competence approach, competencies, competent specialist.